

Т. В. Іванова

*студ. IV курсу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І.Мечникова
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: к.ю.н., доц. А. В. Левенець

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЩОДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У ХХІ столітті положення людини в суспільстві, її матеріальні і моральні потреби та шанс реалізувати себе, залежить від рівня її освіченості, інтелектуальний потенціал стає головним фактором прогресивного розвитку суспільства. Тенденція створення єдиного суспільства для всіх тісно пов'язана з деінституалізацією і соціальною адаптацією людей з інвалідністю, тому міжнародні стандарти в сфері захисту прав і інтересів людей з інвалідністю підтримують дані тенденції.

Відношення суспільства до людей з інвалідністю має свою історію. Визначення критеріїв «інвалідність» постійно еволюціонує і сьогодні переносяться із сфер життя окремого індивіда до сфери життя в суспільстві. Визнання «інвалідності» як соціального явища, а не медичної проблеми особи – ознака демократичного, гуманістичного суспільства, яке досягло високого рівня духовного та культурного розвитку.

Як зазначають дослідження, людство сформувало п'ять найбільш відомих визначень стану «інвалідності», які властиві сучасним державам світу: біомедичне, філантропічне, соціальне, економічне, соціально-політичне.

Конвенцією ООН про права інвалідів (далі – КПІ) (2006 р.) сформовано єдиний підхід щодо визначення поняття «інвалідність» – це поняття, що еволюціонує і «є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми з інвалідністю та перешкодами у стосунках і середовищі» [1, ст. 1].

За даними Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, люди з інвалідністю становлять близько 10% всього населення земної кулі, загальна кількість яких сягає 650 млн. осіб [2], тому, при формуванні державної соціальної політики більшість країн світу враховують зміну соціально-економічних умов та надають

пріоритетного значення не «медичному», а «соціальному» підходу до проблеми.

Останнім часом, державна політика багатьох країн світу стосовно людей з інвалідністю змінювалась від звичайного догляду за особами з інвалідністю у відповідних закладах, до надання можливості отримати освіту, працевлаштуватись, вести самостійний незалежний спосіб життя.

Перехід суспільства до соціальної політики, заснованій на соціальній моделі інвалідності створює для людей з інвалідністю рівні можливості для забезпечення та реалізації прав.

Загальна декларація прав людини (1948 р.) започаткувала розуміння основних принципів, на яких сьогодні базується міжнародна політика стосовно людей з інвалідністю [3]. Міжнародний рік інвалідів (1981 р.) став поворотним пунктом в усвідомленні проблем, які стоять перед людьми з інвалідністю. Міжнародні документи, які були прийняті в наступне десятиліття (1982–1993 рр.), допомагають захищати та пропагувати права людей з інвалідністю. Так, у 1982 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Всесвітню програму дій стосовно людей з інвалідністю, а 20.12.1993 – Резолюцію № 48/96 «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів». У зазначених документах визначено 22 правила, які охоплюють всі аспекти життя осіб з інвалідністю і передбачають здійснення постійних заходів по вирівнюванню їхніх можливостей в реалізації прав людини [4].

Принцип недискримінації є основою законодавства про права людини та принципом, який увійшов до всіх інших договорів з прав людини. Обов'язок кожної держави вилучити дискримінацію як із нормативно-правових документів, так із практичних аспектів життя суспільства.

КПІ передбачає основні стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людей з інвалідністю. Термінологічною особливістю ст. 1 можна відзначити те, що в ній не міститься чіткого визначення поняття «інвалідності», а натомість встановлено, що «до інвалідів належать особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які під час взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими» [1, ст. 1].

Зазначене визначення зміщує акцент з «інвалідності» на людину з інвалідністю, яка повинна бути здатною, відповідно до можливостей, самостійно жити в соціумі.

КПІ підтримує соціальну модель, визнаючи «інвалідність» як «правову проблему», визнаючи осіб з інвалідністю суб'єктами прав людини на рівній

основі. Даний підхід визнає, що ізоляція осіб з обмеженими можливостями від суспільства стоїть на заваді здатності цих осіб повною мірою брати участь у громадському житті. Для прикладу, якщо людина не може відвідати лікарню через свою неспроможність рухатися, то це слід трактувати як відсутність доступу до лікування, а не нездатності людини ходити [1].

Стаття 9 КПІ визначає право осіб з обмеженими можливостями на самостійність і включення в суспільство. Людина з інвалідністю має право жити в суспільстві і брати участь у житті суспільства в якості рівноправних громадян. КПІ встановлює широке коло прав, яке охоплює всі аспекти життя, зокрема повагу недоторканності житла та сім'ї, освіту, зайнятість, охорону здоров'я, участь в політичному, громадському житті суспільства, участь у культурному житті, проведенні дозвілля й відпочинку та заняття спортом, право на життя, свободу від катувань чи жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження чи покарання, а також право на рівний захист [1, ст. 9].

Дискусійний характер правового статусу осіб з інвалідністю викликає перш за все проблема «доступності» основних прав та свобод, адже забезпечення «доступності» має вирішальне значення в користуванні усіма спектрами прав людини даної категорії.

Невідкладна необхідність соціалізації такої категорії населення тісно пов'язана з поняттям «соціальної інклюзії», як процесу змін в політиці, який направлений на забезпечення соціальної рівності та відображає активний і націлений на розвиток людини підхід до соціального добробуту. За визначенням видатного економіста, лауреата Нобелівської премії Амартья Сена «Процес інклюзії характеризується наявністю соціального досвіду, який використовується всіма категоріями населення, рівністю можливостей досягати успіхів у житті, які надаються кожній людині, а також досягнення кожним громадянином базового рівня благополуччя» [2, с. 20].

Питання «соціальної інклюзії» стосуються усіх сфер політики, проте в першу чергу воно стосується освіти так, як освітня система віддзеркалює становище суспільства та є важливим засобом його перебудови.

Стан освіти, її модернізація та розвиток турбує все прогресивне людство. Конвенція ООН про права дитини підсилила правовий захист прав дітей з особливими потребами на соціальний догляд, освіту, медичне обслуговування, навчання та реабілітацію. Форум «Освіта для всіх» (1990 р.) сформував «Програму дій для задоволення базових освітніх потреб». У 1993 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Стандартні правила рівних можливостей для осіб з

особливими потребами, наступним кроком була Саламанська декларація та Програма дій щодо освіти дітей з особливими потребами, прийняті на Всесвітній конференції «Освіта для дітей з особливими потребами»: доступність та якість, 1994 р. Зазначені документи стверджують: всі діти мають право на здобуття такого виду освіти, який не піддає їх дискримінації, а забезпечує доступ до безкоштовної і обов'язкової освіти.

Дослідження Світового банку та інші світові дослідження наголошують, що інклюзивна освіта є не лише економічно ефективною, а й рентабельною, причому «рівність сприяє досягненню відмінних результатів», адже освіта є тією основою, від якої залежить виживання людства та розвиток держав [6].

З огляду на вищезазначене, слід констатувати, що сьогодні діяльність усіх національних інституцій, у тому числі органів державної влади, громадських об'єднань тощо, має бути спрямована на створення таких умов, за яких особи з інвалідністю зможуть вести незалежний спосіб життя. Люди з інвалідністю потребують не лише посилення державного соціального забезпечення, а й створення умов для реалізації їхнього права на працю, навчання та зайнятість та ін.

24.09.2008 Україна підписала КПП і Факультативний протокол до неї [6]. Сьогодні імплементація КПП є одним із пріоритетних завдань українського уряду.

Однією зі стратегічних цілей державної політики у сфері захисту прав осіб з інвалідністю є створення суспільного середовища рівних можливостей для таких осіб та їх інтеграція у суспільне життя. Проте законодавство України на сучасному етапі не відповідає загально визнаним пріоритетам «соціального підходу» до визначення «інвалідності», що не сприяє широкому залученню людей з інвалідністю до суспільного життя, реалізації їхніх прав як громадян країни. В якості певних зрушень в цьому відношенні в нашій державі можна вказати перші спроби в освітньому процесі встановити елементи інклюзивної освіти, налагодити можливості для дітей з інвалідністю відвідувати дошкільні заклади та школи нарівні з іншими дітьми. Проте ці спроби є першими ластівками у вказаному напрямку та потребують подальших системних змін не лише в освітньому процесі, але й в багатьох інших галузях життя, перш за все – у перебудові суспільного уявлення та сприйняття таких людей як рівних та повноцінних членів суспільства.

Список використаної літератури

1. Про права осіб з інвалідністю : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 13.12.2006 № 995_g 71. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 24.03.2020).
2. Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» : тренінгові модулі. Київ, 2011. 132 с.
3. Загальна декларація прав людини, прийнята на Генеральній Асамблеї ООН 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015№995_015 (дата звернення: 24.03.2020).
4. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 № 48/96. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306 (дата звернення: 24.03.2020).
5. План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006–2015 роках від 05.04.2006. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680595206> (дата звернення: 24.03.2020).
6. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї : Закон України від 16.12.2009 № 1767-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17> (дата звернення: 24.03.2020).